

בית משפט השלום בבית שמש

ת"א 41269-02-13 פיליפ ואח' נ' אבוטבול ואח'

תיק חיצוני:

לפני כב' השופט דוד גדעוני

התובעות

1. נילי פיליפ
 2. איב פינקלשטיין
 3. מרים זוסמן
 4. רחלי שלוס
- באמצעות ב"כ עו"ד אורלי ארז-לחובסקי

נגד

הנתבעים

1. משה אבוטבול
 2. עיריית בית שמש
- באמצעות ב"כ עו"ד מרדכי ברקוביץ

ספרות:

[א' ברק, פרשנות במשפט, כרך ב, פרשנות החקיקה \(התשנ"ג\)](#)

חקיקה שאוזכרה:

[פקודת העיריות \[נוסח חדש\]: סע, 249, 246' קטן 13א](#)[חוק עזר לבית שמש \(מודעות ושלטים\), תשט"ו-1955: סע 2, 7, 9'](#)[צו העיריות \(עבירות קנס\), תשל"א-1971](#)[חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים, תשס"א-2000](#)

מיני-רציו:

* בית המשפט קיבל את תבעית הפיצויים שהגישו התובעות זאת לאחר שנמצא, כי העירייה וראש העירייה התרשלו בכך שלא פעלו באורח סביר להסרת שלטים המוצבים במקומות שונים בעיר והקוראים לנשים להתלבש בצניעות או להימנע מלהתעכב או לעבור במדרכות מסוימות. נפסק, כי הנתבעים הפרו את חובת הזהירות המוטלת עליהם.

* רשויות מקומיות – סמכויות – שילוט

* נזיקין – אחריות – רשות מקומית

התובעות – נשים – המתגוררות בעיר בית שמש – הגישו תביעה במסגרתה נטען, כי על עיריית בית שמש ועל העומד בראשה לפצותן בגין ההשפלה והפגיעה שנגרמו להן בשל כך שלא פעלו כנדרש להסרת שלטים המוצבים במקומות שונים בעיר והקוראים לנשים להתלבש בצניעות או להימנע מלהתעכב או לעבור במדרכות מסוימות.

בית המשפט קיבל את התביעה ופסק כלהלן:

לעירייה מסורה הסמכות לפקח על הצבת שילוט בתחומי העיר. הצבת שילוט מותנית בקבלת רישיון. הצבת שילוט ללא רישיון מהווה עבירה. לראש העירייה מסורה הסמכות להורות על הסרתו של שילוט שהוצב שלא כדין וזאת בנוסף לאפשרות לנקיטת הליכים נגד מי שהפר את הוראות חוק העזר.

השלטים נושא התובענה הוצבו במקומות שונים ברחבי העיר בית שמש ללא רישיון ושלא כדין. הם נושאים עמם מסר פוגעני ומפלה.

בנסיבות העניין יש לקבוע שמתקיימת חובת זהירות קונקרטיית בקשר לשלטים הנדונים ולפגיעה הצפויה מהם.

מהראיות עולה בבירור, כי הנתבעים התרשלו. הנתבעים התעלמו, לאורך זמן, מהסמכות המסורה להם. הם התנערו כליל מהחובה המוטלת עליהם, בין מכוח הפקודה בין מכוח חוק העזר, לפעול להסרת השלטים.

פסק דין

במקומות שונים בעיר בית שמש מוצבים שלטים הקוראים לנשים להתלבש בצניעות או להימנע מלהתעכב או לעבור במדרכות מסוימות. עניינה של התביעה שלפניי בטענת התובעות – ארבע נשים המתגוררות בעיר – כי על עיריית בית שמש ועל העומד בראשה לפצותן בגין ההשפלה והפגיעה שנגרמו להן בשל כך שלא פעלו כנדרש להסרת השלטים.

מבוא – כללי

1. מזה מספר שנים מוצבים במקומות שונים ברחבי העיר בית שמש – ובכלל זה במרכזים מסחריים וברחובות ראשיים – שלטים הקוראים לנשים להתהלך בלבוש צנוע. במקומות אחרים, בקרבת בתי כנסת, מוצבים שלטים שבהם פנייה לנשים להימנע ממעבר או שהייה במדרכה מסוימת או להימנע מלהתעכב במקום.

2. התובעות הן ארבע נשים המתגוררות בבית שמש. התובעות מגדירות את עצמן כאורתודוקסיות מודרניות. לטענת התובעות השלטים האמורים מסבים להן עוגמת נפש מרובה וגורמים להן לתחושות קשות של השפלה ועלבון משום שהן נדרשות להתלבש באופן מסוים כתנאי להליכתן ברחובותיה הראשיים של עיר מגוריהן או שלא לעשות שימוש במדרכות במקומות מסוימים. כל אחת מהתובעות העידה גם כי חוותה במשך השנים מספר לא מבוטל של אירועי אלימות שבוצעו כלפיה על ידי גברים חרדים על רקע לבוש שלא היה צנוע דיו בעיני מי שנהגו כלפיה באלימות, וזאת בסמיכות למקומות בהם מוצבים השלטים. בכלל זה היו התובעות קורבן לאירועים לא מעטים שבהם השמיעו לעברן איומים ונאצות, קראו לעברן קריאות גנאי דוגמת "שיקסע" ו"פרוצה", ירקו עליהן, ובמספר הזדמנויות אף יידו עליהן אבנים, עגבניות או ביצים. במצב דברים זה העידו התובעות כי הן נוסעות

- בדרכים עוקפות ונמנעות מלהיכנס לאיזורים בהם מוצבים השלטים – איזורים שהפכו עבורן ל"מחוז לתחום" – וזאת על מנת שלא לראות את השלטים המשפילים וכדי להימנע מהתחושות הקשות כמו גם מפגיעה פיזית.
3. חלק מהתובעות הגישו תלונות למשטרה בקשר עם אירועי האלימות והפגיעות שחוו. תלונות אלה לא הובילו לנקיטת הליכים פליליים. טענות התובעות בהליך שלפניי אינן מתמקדות באירועי האלימות כלפיהן (ס' 1 סיפא לסיכומי התשובה).
4. בד בבד פנו התובעות גם לנתבעים – עיריית בית שמש (להלן גם: "העירייה") וראש העירייה, מר משה אבוטבול (להלן: "ראש העירייה") – בדרישה כי אלה יפעלו להסרת השלטים.
5. פניית התובעות לא הועילה. הנתבעים לא נקטו פעולות ממשיות כלשהן להסרת השלטים, זולת פעילות נקודתית בזמן מסוים ביחס לשילוט שהוצב בקרבת בית כנסת מסוים. השלטים נותרו במקומם.
6. על רקע זה הגישו התובעות את התביעה. התביעה הוגשה הן נגד העירייה הן נגד מר אבוטבול – ראש העירייה. התביעה נגד ראש העירייה הוגשה מתוקף תפקידו וכמי שמסורות לו סמכויות בקשר עם השילוט בתחומי העיר. התובעות טענו כי התנהלות הנתבעים עולה כדי רשלנות והפרת חובה חקוקה. לכתחילה עתרו התובעות גם למתן צו עשה שיורה לנתבעים להסיר לאלתר את השלטים וגם לפיצויים בגין נזקים ממוניים שונים שנגרמו להן לטענתן בשל כך שנאלצו להימנע ממעבר באזורים בהם מוצבים השלטים. בהמשך חזרו בהן התובעות מתביעתן לסעדים אלה (ראו דברי באת כוח התובעות בע' 1, ש' 15-17 לפרוטוקול, וס' 22 לסיכומי התובעות). התביעה נותרה על כנה אך ביחס לסעד של פיצויים בגין הנזקים הבלתי ממוניים – עוגמת הנפש, ההשפלה והפגיעה בכבוד – שנגרמו לתובעות בשל השלטים ובשל המחדל להסירם.
7. במסגרת ההליכים שלפניי לא חלקו הנתבעים על כך שיש בידם סמכות לפעול להסרת שילוט בעל תוכן פוגעני המוצב ברחבי העיר, ובכלל זה השלטים נושא התובעה (ס' 1.5 לסיכומי הנתבעים, ע' 4, ש' 17-19 לפרוטוקול). הם אף לא חלקו על כך שמוטלת עליהם חובה עקרונית לעשות כן (ע' 4, ש' 17-19 לפרוטוקול).
8. טענת הנתבעים היתה כי ניסיונות שנעשו בעבר להסרת השלטים הצריכו משאבים בלתי סבירים הן מצד העירייה הן מצד המשטרה; כי הניסיונות שנעשו גררו תגובות אלימות ופגיעה ברכוש והביאו להפרה של הסדר הציבורי למשך שבועות; ואף כי הניסיונות התבררו להיות בלתי אפקטיביים הואיל ובתוך פרק זמן קצר הוצבו שלטים אחרים – ואף רבים יותר

– חלף אלה שהוסרו. על רקע זה סברו העירייה וראש העירייה – כך לטענתם – כי יש להימנע מנקיטת פעולות להסרת השלטים ותחת זאת להיזקק ל"הידברות וגישור" בין האוכלוסיות השונות בעיר לשם הפחתת המתחים והאלימות. התנהלות כאמור – זו טענת הנתבעים – באה בגדר שיקול הדעת המסור לעירייה ולעומד בראשה, ואינה עולה כדי עוולה המקימה לתובעות זכות פיצוי.

9. חלק ניכר מהעובדות הצריכות להכרעה לא היו, למעשה, שנויות במחלוקת בין הצדדים. הבירור העובדתי נדרש בעיקרם של דברים בכל האמור בפעילותה של העירייה בפועל להסרת השלטים ובכל האמור בשיקול הדעת שהופעל, ככל שהופעל, בהקשר זה. במהלך המשפט העידה כל אחת מן התובעות. מטעם הנתבעים העידו מר מתיתיהו חותה, מי שמשמש כמנכ"ל העירייה משלהי שנת 2006 (ועוד קודם לכניסתו לתפקיד של ראש העירייה הנוכחי) (להלן: "מנכ"ל העירייה") ומר מתי רוזנצווייג, דובר העירייה מאז שנת 2009 (להלן: "דובר העירייה"). ראש העירייה עצמו לא מסר תצהיר עדות ולא העיד במסגרת התביעה.

10. על רקע מבוא כללי זה נפנה עתה לבחינת הדברים.

השלטים נושא התובענה

11. במוקד ההליכים שלפניי עמדו מספר שלטים שהוצבו – ועודם מוצבים – במקומות שונים ברחבי העיר בית שמש.

12. ארבעה מבין השלטים הם שלטים הקוראים לנשים להתהלך בלבוש צנוע (השלטים שסומנו בתביעה 2(א)–2(ד), ראו התמונות שצורפו לנספח ו' לתצהיר התובעת 1 וכן התמונות שסומנו ת/4 ועדות דובר העירייה, ע' 17, ש' 27-20 לפרוטוקול).

13. זו, למשל, לשונו של השלט המוצב בכניסה למרכז המסחרי בשכונת רמת בית שמש ב' (השלט שסומן 2(ב)):

ברוכים הבאים לשכונתינו ולמרכז הקניות החדדי

נשים המבקרות / עובדות / עורכות קניות בשכונתינו
נדרשות לכבד רגשי התושבים הנאמנים לה' ולתורתו

ולהגיע בלבוש צנוע

הכולל: חולצה סגורה עם שרוול ארוך – חצאית ארוכה
לא בלבוש מכנסיים – ולא בלבוש צר או חשוף

בתודה ובברכה

רבני השכונה	בעלי החנויות	תושבי השכונה
-------------	--------------	--------------

14. נוסחם של שלושת השלטים הנוספים שעניינם הקריאה לנשים להקפיד על לבוש צנוע – דומה עד מאד. בכולם נעשה שימוש בלשון "דרישה" – נשים "נדרשות" להתהלך בלבוש צנוע. כולם כוללים פירוט ברור של האופן והפריטים שעליהם יש להקפיד על מנת לעמוד בדרישה ללבוש צנוע. בשולי מרביתם מצוינים הגורמים העומדים לכאורה מאחורי הדרישה, ובהם גם מי שנחזים להיות בעלי מעמד – "רבני השכונה".

15. השלטים עצמם גדולי מימדים. לא ניתן להתעלם מקיומם. הדרישה ללבוש צנוע מובלטת בהם באותיות של קידוש לבנה. הם מוצבים כולם במקומות בולטים ומרכזיים, ברחובות ראשיים. מרבית השלטים מוצבים לאורך ציר תנועה עיקרי המקשר בין שכונות שונות של העיר, ואשר משמש גם את התובעות, כמו גם תושבים רבים אחרים, בנסיעה משכונת מגוריהם לשכונות אחרות. שלושה מהשלטים מוצבים בכניסה למרכזים מסחריים ומקדמים את פני הבאים למקום. הרביעי מוצב על גבי בניין הממוקם בצומת ראשי (ראו עדות מנכ"ל העירייה, ע' 12, ש' 21-30 לפרוטוקול, וכן מפת העיר שצורפה לתצהיר דובר העירייה והסימונים על גביה).

16. שלטים נוספים שעליהם נסבו ההליכים הם שלטים שהוצבו בקרבת בתי כנסת בשכונה הנקראת "הקריה החרדית".

17. בקרבת בית כנסת ברחוב חזון איש בעיר הוצב שלט (ראו התמונה בגדרי ת/4) בו נכתב:

הנשים מתבקשות

**להימנע ממעבר/שהייה
במדרכה זו**

כפי שיובא להלן, בעבר פעלה העירייה בזמן מסוים ובאורח נקודתי להסרת שילוט ברחוב חזון איש. אלא שזמן קצר לאחר מכן הוצב במקום שילוט חלף זה שהוסר, ונכון למועד שמיעת הראיות עמד השלט האמור במקומו (ת/4) וכן עדות דובר העירייה, ע' 17, ש' 20-27 לפרוטוקול).

18. ברחוב שפת אמת בעיר, בסמוך לבית כנסת, הוצב שלט (ראו התמונה במסגרת ת/4, השלט המסומן 2(ה) וכן ראו במפת העיר שצורפה לתצהיר דובר העירייה) בו נכתב כי:

**הנשים מתבקשות
שלא להתעכב
מול בית הכנסת**

19. לאחר שסקרנו את השלטים הנדונים, נעבור לבחינה קצרה של המסגרת הנורמטיבית בכל האמור בסמכויות העירייה וראש העירייה ביחס לשילוט בתחומי העיר.

הסדרה ופיקוח ביחס לשילוט בתחומי העיר – המסגרת הנורמטיבית

20. סמכויות העירייה וחובותיה בכל האמור בהסדרה של שילוט המוצב בתחומי השיפוט שלה ובפיקוח עליו נובעות מפקודת העיריות [נוסח חדש] (להלן: "**פקודת העיריות**" או "**הפקודה**").

21. ס' 249 לפקודת העיריות המפרט את סמכויותיה של העירייה, קובע בסעיף קטן 13א את סמכותה של העירייה "להורות בדבר שמירת המראה של חזיתות הבתים...". ס' 246 לפקודה, המצוי בסימן שעניינו חובותיה של העירייה, קובע כי: "העירייה תפקח על הצגת מודעות, שלטים וטבלות במקומות עסק או על גבי לוחות או במקומות אחרים, או תאסור הצגתם".

22. בנוסף, ועל מנת לאפשר לעירייה למלא את תפקידה וחובותיה בכל האמור בהסדרה ופיקוח על שילוט בתחומי העיר, הותקן חוק עזר לבית שמש (מודעות ושלטים), התשט"ו-1955 (להלן: "**חוק העזר**").

23. ס' 2 לחוק העזר מורה כי:

"(א) לא יפרסם אדם מודעה ולא יציג שלט ולא ירשה לאחר לפרסם מודעה או להציג שלט באזור שיפוט של המועצה, אלא לפי רשיון מאת המועצה ובהתאם להוראותיה ...

(ב) המועצה רשאית לתת רשיון, לסרב לתתו, לבטלו ולכלול בו תנאים, להוסיף עליהם וכן לשנותם.
" ...

הוראות נוספות של חוק העזר מסדירות עניינים שונים בקשר עם השילוט. [ס' 7](#) לחוק העזר מסדיר את סמכויותיו של ראש המועצה – בענייננו, ראש העירייה – להורות על הסרתו של שילוט שהוצב שלא כדין:

"(א) ראש המועצה רשאי לדרוש בכתב מאת אדם, שפרסם מודעה או שהציג שלט ללא רשיון או בניגוד לתנאי הרשיון, להסיר את המודעה או את השלט.

(ב) לא מילא אדם אחרי דרישת ראש המועצה לפי סעיף קטן (א), רשאי ראש המועצה ... להורות על הסרת המודעה או השלט או על הריסתם ...

...

(ד) ראה ראש המועצה שאין לדעת שמו וכתבתו של העבריין, רשאי הוא להורות לפי סעיף קטן (ב) ללא מסירת דרישה בכתב. "

[בס' 9](#) לחוק העזר נקבע כי הפרת הוראה מהוראותיו מהווה עבירה שעונשה קנס (וראו בהקשר זה גם את [צו העיריות \(עבירות קנס\)](#), התשל"א-1971, שם נקבע שיעורו של הקנס).

24. העולה מהאמור הוא כי לעירייה מסורה הסמכות לפקח על הצבת שילוט בתחומי העיר. הצבת שילוט מותנית בקבלת רישיון. הצבת שילוט ללא רישיון מהווה עבירה. לראש העירייה מסורה הסמכות להורות על הסרתו של שילוט שהוצב שלא כדין וזאת בנוסף לאפשרות לנקיטת הליכים נגד מי שהפר את הוראות חוק העזר. הנתבעים לא חלקו על כך שההוראות האמורות חלות על השלטים נושא התביעה (למשל, ס' 1.5 לסיכומי הנתבעים, ע' 4, ש' 19-17 לפרוטוקול).

25. במספר הזדמנויות בפסיקה נדונה התכלית שביסוד הוראות [פקודת העיריות](#) וחקיקת עזר שהותקנה מכוחה בכל האמור בהסדרת שילוט בתחומי הרשויות המקומיות והפיקוח עליו. בהקשר זה נקבע כי סמכות הפיקוח והסדרת השילוט נועדה לקדם תכליות חשובות – ספציפיות וכלליות – שיש בהן כדי להצדיק לעיתים גם הגבלה של חופש הביטוי ופיקוח – הן תוכני הן צורני – על השילוט. בכלל זה עמדה הפסיקה על כך שהסמכות להסדרת השילוט נועדה לקדם את התכליות הבאות: בטיחות הציבור; הסדרת השימוש במרחב הציבורי; שמירה על המראה של רחובות העיר וחזותה; השמירה על תקנת הציבור ומניעת פגיעה ברגשותיהם של תושבי העיר ושל כלל הציבור הבא בשערי העיר; השמירה על הסביבה, איכות החיים ורווחתם של תושבי העיר והמבקרים בה (ראו והשוו: [בג"ץ 6396/96 זקין נ' ראש עיריית באר שבע פ"ד נג' \(3\) 289 \(1999\)](#); [בג"ץ 6226/01 אינדור נ' ראש עיריית ירושלים פ"ד נז' \(2\) 157 \(2003\)](#); [ע"א 1600/08 מקסימדיה פרסום חוצות בע"מ נ' עיריית תל אביב יפו](#) [פורסם בבנו] (18.8.2011); [בג"ץ 6597/00 מרקעי תקשורת בע"מ נ' עיריית תל אביב יפו](#) [פורסם בבנו] (8.10.2000); [ע"א 105/92 ראם מהנדסים קבלנים בע"מ נ' עיריית נצרת עילית פ"ד מז' \(5\) 189 \(1993\)](#))).

26. לצד אלה יש לזכור גם את התכלית הכללית וההנחה כי כל דבר חקיקה מבקש לקדם את ההגנה על זכויות האדם ולשמר את זכויות היסוד העומדות לו (למשל, ע"א 524/88 פרי העמק אגודה חקלאית שיתופית בע"מ נ' שדה יעקב מושב עובדים פ"ד מה(4) 529, 561 (1991); רע"פ 5086/97 בן חור נ' עיריית תל אביב – יפו פ"ד נא(4) 625, 645 (18.9.1997); וכן אהרן ברק פרשנות במשפט כרד שני – פרשנות החקיקה 553 (1993)). גם תכלית זו צריכה לעמוד לנגד עיניהם של העירייה וראש העירייה בבואם להפעיל את הסמכות להסדרת השילוט או להסרתו ויש לשוקלה כאשר באים אנו לפרש את ההוראות האמורות.

27. על רקע אלה נפנה עתה להתייחס לסמכויותיהם וחובותיהם של הנתבעים בקשר עם השלטים נושא התובענה.

סמכויות וחובות הנתבעים ביחס לשלטים נושא התובענה

28. כאמור לעיל, במסגרת ההליכים שלפניי לא חלקו הנתבעים כי יש בידם הסמכות לפעול להסרת שילוט בעל תוכן פוגעני המוצב ברחבי העיר, ובכלל זה השלטים נושא התובענה (ס' 1.5 לסיכומי הנתבעים, ע' 4, ש' 17-19 לפרוטוקול). הנתבעים אף לא חלקו על כך שמוטלת עליהם חובה עקרונית לעשות כן, באופן כללי וביחס לשלטים נושא התובענה (שם).

29. אף שחובתם של הנתבעים לפעול להסרת השלטים הנדונים לא עמדה במחלוקת, יש מקום להתייחס בקצרה לפגיעה הגלומה בשלטים. זאת, נוכח חשיבות הדברים להמשך הדיון ובשל העובדה שהפגיעה ועוצמתה משליכים על החובה המוטלת על הנתבעים ועל שאלת סבירות התנהלותם בנסיבות העניין.

30. השלטים – כולם – הוצבו ללא שנתבקש וממילא ללא שניתן רישיון להצגתם, כנדרש על פי חוק העזר (עדות מנכ"ל העירייה, ע' 13, ש' 1-7 לפרוטוקול, תשובת ראש העירייה לשאלות 5-7 לשאלון שנמסר לו, ת/1).

31. אשר לתוכנם של השלטים – המסר העולה מן השלטים נושא התובענה הוא מסר מפלה ופוגעני. השלטים נועדו להביא להגבלת השימוש של נשים – באשר הן נשים ושל נשים בלבד – במרחב הציבורי. הדברים נכונים ביחס לשלטים הקוראים – דורשים – מנשים להתלבש באורח מסוים, אף אם אין הדבר עולה בקנה אחד עם רצוןן או השקפתן, וזאת כתנאי ליכולתן לעשות שימוש במרחב הציבורי, ובכלל זה להיכנס למרכזי קניות או להתהלך ברחובות הראשיים של העיר. הדברים נכונים ביחס לשלטים הדורשים מנשים שלא לעשות שימוש במדרכה מסוימת או לעשות בה שימוש מוגבל ולא להתעכב או לשהות יתר על המידה בעת המעבר בה. אלה גם אלה פסולים ומפלים. אלה גם אלה מביאים לפגיעה חריפה וקשה בזכותן של נשים לשוויון ולכבוד. יש בהם גם משום השפלה (בנסיבות מסוימות עצם

הצבת השלט יכולה לעלות כדי עבירה לפי [חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים](#), התשס"א-2000, וראו גם: הצעת חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים (תיקון מס' 4) (איסור על ביזוי או השפלה מחמת הפליה), התשע"ד-2013, ה"ח 809).

32. בית המשפט הגבוה לצדק נדרש בעבר לסוגיה של הפרדה בין נשים וגברים במרחב הציבורי.

33. באחד המקרים באה לפני בית המשפט עתירה בקשר עם גדרות הפרדה בין נשים וגברים שהוצבו בשכונת מאה שערים בירושלים. סופו של יום שבית המשפט לא נדרש לדון בעתירה לגופה לאחר שהושגה הסכמה על הסרת הגדרות ולאחר שרשם לפניו את הצהרת המדינה כי מקובל עליה ש"במרחב ציבורי מובהק כגון רחובות עיר, קיים איסור על הפרדה על רקע מגדרי" ([בג"ץ 6986/10 עזריה נ' משטרת ישראל](#) [פורסם בנבו] (28.9.2010), וראו גם [בג"ץ 6521/11 עזריה נ' משטרת ישראל](#) [פורסם בנבו] (16.10.2011), שם נדרש בית המשפט לעניין פעם נוספת, לאחר שבחלוף שנה, הוצבו שוב גדרות הפרדה בשכונת מאה שערים. בית המשפט ציין כי התברר שמדובר בחלק מתופעה של השתלטות פוגענית של מעטים על רבים בשכונה ועמד על כך שמצב דברים זה אינו תקין. גם כאן לא נדרש בית המשפט לדיון מעמיק לגופם של דברים נוכח התחייבות המשטרה שלא להתיר עוד את הקמת הגדרות).

34. [בבג"ץ 746/07 רגן נ' משרד התחבורה](#) [פורסם בנבו] (5.1.2011) (להלן: "עניין רגן") נדרש בית המשפט לשאלת ההפרדה בין נשים וגברים בתחבורה הציבורית. בית המשפט קבע שם באורח ברור וחד משמעי, כי "מפעיל תחבורה ציבורית (כמו כל אדם אחר) אינו רשאי לומר, לבקש או להורות לנשים היכן עליהן לשבת באוטובוס רק משום היותן נשים, או מה עליהן ללבוש, והן רשאיות לישוב בכל מקום שתדצינה" (פסקה י"ט לפסק דינו של כבוד השופט אי רובינשטיין, ההדגשות הוספו). הדברים ברורים מאליהם. בית המשפט אף הביע תמיהה על כך שבישראל ובימינו יש צורך לומר אותם. בית המשפט עמד על כך שהסדרי ההפרדה בתחבורה הציבורית שנדונו שם, גררו, בין היתר, **פגיעה קשה בזכותן של נשים לשיוון ולכבוד**, כמו גם בפגיעה בזכותן לחופש מדת. בית המשפט עמד על כך שבחלק מן המקרים נלוו להסדרי ההפרדה גם גילויי אלימות מילולית ומעבר לה, וציין כי למצער בחלק מהמקרים "מדובר בהשפלה ובפגיעה ישירה בליבת הזכות לכבוד עצמה", וב"פגיעה קשה בשיוון ובכבוד שאין להלמה, לרבות בתחום הפלילי" (שם, פסקאות כ"ו – ל"א, וראו גם דברי כבוד השופט י' דנציגר, בפסקאות 2 ו-3 לפסק דינו, לעניין ההשפלה הכרוכה בהפליה האמורה, ובכלל זה בעת כפיית לבוש מסוים כתנאי לשימוש בתחבורה הציבורית). **בית המשפט הוסיף כי חובה על המדינה לפעול בכל האמצעים העומדים לרשותה, הן ברמת המדיניות והן ברמת הפיקוח והאכיפה, כדי להגן על זכויותיהם של מי שעלולים להיפגע מהסדרי ההפרדה – הנוסעות והנוסעים (שם בפסקה ל"ב).**

הדברים שנאמרו שם יפים, בהתאמה, גם לענייננו.

35. אכן, השילוט נושא התובענה, בשונה מגדר הפרדה של ממש, אינו בבחינת מחסום המונע מנשים – מבחינה פיסית – את האפשרות לעשות שימוש שווה וחופשי במרחב הציבורי. אין הוא מונע – פיסית – מאשה להתהלך במדרכה שלצדה הוצב שלט הקורא להגביל שימוש של נשים בה. אין הוא עוצר – מבחינה פיסית – מבעדן של נשים לבקר במרכז מסחרי או לערוך בו את קניותיהן, אף אם לבושן אינו עומד בתנאים שנדרשו בגדרו. אולם, שלט – בין אם הוא מנוסח בלשון "דרישה" כמרבית השלטים בענייננו, ובין אם הוא מנוסח בלשון "בקשה" – יוצר ציפייה מסוימת כי העוברים והשבים – וליתר דיוק, העוברות והשבות – ינהגו לפיו. כך, עלולה להיווצר ציפייה או הבנה כי האיזור בו מוצב השלט "שייך" הלכה למעשה לאוכלוסיה מסוימת בלבד וחלות בו הנורמות המאפיינות אותה. ציפייה זו עלולה להתעצם כשמדובר בשלט הנחזה להיות רשמי, שמאחוריו נחזים לעמוד גורמים בעלי מעמד. הימנעות בעלי הסמכות מלפעול להסירו עלולה ליצור רושם כי האמור בשלט הוא על דעתם. הציפייה עלולה, בנסיבות מסוימות, לעודד או לסייע ביצירת אווירה ואקלים חברתי שבהם מתפרש השלט כמחייב ציות, ואף להביא לפעולות אכיפה בפועל של האמור בשלט, לעיתים בדרך של אלימות (וראו לעניין זה התייחסות כבוד השופט א' רובינשטיין, בעניין רגן, פסקה כ' סיפא. עדויות התובעות בענייננו מצביעות אף הן על קיומה של אפשרות כזו). מכל מקום, עלול השילוט להביא בסופם של דברים להפרדה והפליה בפועל ולכך שנשים יגזרו על עצמן להתלבש בניגוד לרצונן על מנת שיוכלו להשתמש במרחב הציבורי או אף יימנעו משימוש בחלקים מן המרחב הציבורי.

36. בהקשר זה ראוי להביא דברים שכתבה "הועדה לבדיקת הסדרי ההסעה בתחבורה הציבורית בקווים המשמשים את המגזר החרדי" בדו"ח המסכם שהוציאה תחת ידיה ביום 29.10.2009, בדבר פגיעתו המסתברת של הסדר הפרדה, אף אם הוא וולונטרי:

"אמנם, שילוט יכול להיעשות באופן שמצהיר על אופיו הוולונטרי של ההסדר, ולהתלוות במאמצי הסברה מתאימים. מאידך, שילוט יוצר ציפייה כי ינהגו לפיו. ציפייה זו עלולה להיות מתורגמת - והיא מיתרגמת בפועל פעמים רבות – לדרישה לציית לכללי ההסדר. מכאן קצרה הדרך לאכיפת דרישה זו, משאין היא נענית. שילוט ייחודי לאוטובוס משום שהוא משרת קו מסוים, בהכרח מפריד בין אותו קו לבין קווים אחרים, ומצהיר כי זהו קו בעל אופי ייחודי. על ידי כך נוצרת ההבנה או הציפייה, כי זהו קו שמיועד לאותה קבוצה המשתמשת בו, על כל אורחות חייה ומנהגיה, ועל כן כקו בו חלות נורמות ייחודיות. הקו נתפס כ'משוייך' לאוכלוסיה אותה הוא משרת וממילא כלא שייך – או שייך בצורה פחותה – לשאר חלקי הציבור, על אף שמדובר בתחבורה ציבורית הפתוחה לכל" (שם, בעמ' 13, ס' 28 לדו"ח, http://media.mot.gov.il/PDF/HE_TRAFFIC_PUBLIC/kavey_mehadrin_report.pdf).

דברים אלה יפים, בהתאמה, גם לענייננו (דו"ח הוועדה נדון בהרחבה בעניין רגן והנחיותיה של הוועדה הפכו דין מחייב, כאמור שם, בפסקה כ"ו לפסק דינו של השופט רובינשטיין).

37. הסוגייה של הצבת שילוט דוגמת השלטים נושא התובענה נדונה על ידי צוות משרדי שמינה היועץ המשפטי לממשלה בנושא הדרת נשים (להלן: "הצוות" או "הצוות המשרדי"). הצוות מונה נוכח ריבוי דיווחים על תופעות שונות של הפליה נשים והדרתן מן המרחב הציבורי. על הצוות הוטל לבחון את ההיבטים המשפטיים של כמה ביטויים עיקריים של תופעה זו – ובכלל זה הצבת שילוט כאמור – ולגבש המלצות לטיפול. ביום 7.3.13 הוגש ליועץ המשפטי לממשלה "דו"ח הצוות המשרדי לבחינת תופעת הדרת הנשים במרחב הציבורי". ביום 7.5.13 אומץ הדו"ח, על המלצותיו, על ידי היועץ המשפטי לממשלה (הדו"ח הוגש בהסכמה, ע' 2, ש' 10-11 לפרוטוקול, וראו גם מכתב היועץ המשפטי לממשלה שצורף לכתב התשובה).

38. בכל האמור בשילוט ברחובות הערים, עמד הצוות המשרדי על חומרת הדברים, על ההפליה והפגיעה הקשה בזכויות יסוד העולה משלטים כגון אלה נושא התובענה. כך נכתב שם :

"סוגיה נוספת שבחן הצוות היא הצבתם של שלטים ברשויות מקומיות, כאשר תוכן השלט קורא להגבלת יכולתן של נשים להתהלך בחופשיות במרחב הציבורי. דוגמאות הן שלטים הקוראים לנשים לעבור בצד מסוים של הרחוב, להשתמש בחלק מסוים של המדרכה או שלטים המורים לנשים להתהלך בלבוש צנוע בלבד ברחובותיה של העיר. שלטים אלה מתיימרים להגביל את יכולת ההנאה של נשים מהמרחב הציבורי ואת יכולתן להתהלך בו בחופשיות אך בשל היותן נשים. לפיכך, המסר הגלום בשלטים אלה מבטא עמדות מפלות ופסולות. יובהר כי אף שהשלט כשלעצמו אינו מהווה חסם פיסי המגביל בפועל את יכולתן של נשים ליהנות באופן שווה מהמרחב הציבורי או כופה עליהן צורת לבוש מסוימת, תלייתו של שלט כאמור בנסיבות חברתיות המתאפיינות בלחץ חברתי עלול לגרום ציות שסופו היפרדותן של נשים מגברים ברחובות העיר הלכה למעשה. כן ייתכן מצב שבו נשים יקפידו על לבוש שאינו לובשות דרך כלל בבואן להתהלך באיזור מסוים במרחב הציבורי, וחמור מכך, ימנעו לגמרי מלעבור בו" (בעמ' 59-60 לדו"ח).

39. במישור המעשי נקבע שם כי על הרשויות המקומיות להימנע מלאפשר הצבתם של שלטים כאמור במרחב הציבורי שבתחומיהן ולפעול להסרתו לאלתר של שילוט מהסוג הנדון תוך העמדתם של האחראים לדין :

"נוכח חומרת הפגיעה בזכויות האדם הבאה לידי ביטוי בשלט הקורא להדרת נשים מהמרחב הציבורי או מכונן את ציבור הנשים שלא להשתמש בחלק מהמרחב הציבורי, על הרשות המקומית, ככלל, להימנע מלאפשר תלייתו של שילוט כזה בתחומה, בודאי כזה המוצב במרחב הציבורי עצמו. גם בהפעילה את סמכויות האכיפה המסורות לה, על הרשויות המקומיות לתת משקל נכבד לפגיעה החמורה הנגרמת עקב תלייתם של שלטים מסוג זה ולפעול לפיכך לאלתר ובנחישות לא רק להסרתם מהמרחב הציבורי אלא גם להעמדה לדין של האחראים על הצבתו שלא כדין של שילוט מסוג זה, בהתאם להוראות כל דין" (שם, בעמ' 60-61, ההדגשות הוספו. להשלמת התמונה יצוין כי הצוות קבע עוד כי נוכח חומרת התופעה,

והחשש מפני התפשטותה, ובשים לב לפגיעה שהיא טומנת לציבור בכללותו, על משרד הפנים לפעול להבטיח כי הרשויות המקומיות יקיימו חובותיהן בעניין זה ולטפל בעניין ללא חת, ראו, שם).

דברים אלה מקובלים עלי במלואם.

40. המסקנה העולה מכל האמור לעיל היא ברורה: השלטים נושא התובענה הוצבו במקומות שונים ברחבי העיר בית שמש ללא רישיון ושלא כדין. הם נושאים עמם מסר פוגעני ומפלה. הפגיעה העולה מהם חמורה. כפי שהובא לעיל, לעירייה ולראש העירייה מסורה הסמכות לפעול להסרתם. נוכח עוצמת הפגיעה וחומרתה עולה בבירור גם חובתם לפעול בנחישות לעשות כן ואף לפעול להעמדתם לדין של האחראים. כאמור לעיל, בפועל לא חלקו העירייה וראש העירייה על חובתם לפעול להסרת השלטים (ס' 1.5 לסיכומי הנתבעים, ע' 4, ש' 17-19 לפרוטוקול).

41. כאמור, בתביעה שלפניי עותרות התובעות לסעד של פיצויים בגין הנזק הלא ממוני שנגרם להן בשל התנהלות הנתבעים שלא פעלו להסרת השלטים. משכך, נפנה עתה לבחינת התקיימות יסודותיה של עוולת הרשלנות עליה השתיתו התובעות, בין היתר, את תביעתן. נתחיל בהתייחסות לקיומה של חובת זהירות בנסיבות העניין.

חובת זהירות

42. ראינו, אם כן, שלעירייה ולעומד בראשה יש סמכות סטטוטורית להסדיר את השילוט בתחומי העיר וכי מוטלת עליהם גם החובה לפקח ולפעול להסרת שילוט פוגעני דוגמת השילוט הנדון. בנסיבות העניין מתבקשת מן האמור גם המסקנה כי אלה מקימים לעירייה ולראש העירייה גם חובת זהירות.

43. אמנם, כפי שנפסק "אין שוויון מתמטי בין סמכות סטטוטורית לבין חובת זהירות ברשלנות" (ע"א 862/80 עיריית חדרה נ' זוהר פ"ד לו(3) 757, 765 (1983)), אולם, "קיומה של הסמכות הוא שיקול רב ערך בגיבושה של המדיניות המשפטית העומדת ביסוד חובת הזהירות" (שם, ע"א 862/80 עיריית חדרה נ' זוהר פ"ד לו(3) 757, 765 (1983)), "הסמכות הסטטוטורית והכוח הסטטוטורי מהווים נתונים עובדתיים בעלי חשיבות רבה בגיבושה של חובת הזהירות. הם משפיעים – בצד שיקולים נוספים – על השאלה, אם בעל הסמכות צריך היה לצפות, כי התרשלנות מצדו תגרום נזק. הם משפיעים על צפיותיהם של הניזוק ושאר בני הציבור. מערך הסמכויות הסטטוטוריות יוצר מציאות עובדתית של תפקוד, הסתמכות וציפיות, אשר משפיעה על הכרעה בשאלה המשפטית, אם מוטלת חובת זהירות אם לאו (שם, בעמ' 763). אכן, "קיומה של הסמכות הסטטוטורית הוא המשמש אבן מסד ותשתית, עליהן נבנית חובת הזהירות המושגית" (ע"א 243/83 עיריית ירושלים נ' גורדון פ"ד לו(1) 113, 134 (1985)). עוד נפסק כי: "... חזקה על רשות מנהלית כי היא צופה ששימוש לקוי בסמכות המוקנית לה על-פי דין יגרום לנזק מן הסוג שנגרם בדרך כלל עקב שימוש לקוי

כזה" (ע"א 10078/03 שתיל נ' מקורות חברת מים בע"מ, [פורסם בנבו] פסקה 20 (19.3.2007); וכי: "הסמכות הסטטוטורית ועל אחת כמה וכמה החובה הסטטוטורית, מהוות, כאמור, אינדיקציה משמעותית לעניין סטנדרט ההתנהלות של רשות סבירה וממילא יש בהן כדי להקרין על גיבוש חובת הזהירות מתוך הנחת מוצא כי בעל הסמכות יכול וצריך לצפות כי התרשלות מצדו בקיום חובותיו הסטטוטוריות תגרום נזק" (ע"א 2906/01 עיריית חיפה נ' מנורה חברה לביטוח בע"מ, [פורסם בנבו] פסקה 27 (25.5.2006) (להלן: "עניין עיריית חיפה"). כמו כן נקבע כי: "הפיקוח שנמסר בידי הרשות, וההסתמכות הכרוכה בו, מקימים חובת זהירות, אלא אם קיימים שיקולי מדיניות השוללים חובה זו" (ע"א 1068/05 עיריית ירושלים נ' מימוני, [פורסם בנבו] פסקה 21 (14.12.2006)).

44. במקרה שלפנינו מתבקשת המסקנה כי סמכויות ההסדרה שהוקנו לנתבעים בכל האמור בשילוט, לצד חובות הפיקוח והסמכות לפעול להסרת שילוט שהוצג שלא כדין, מקימות חובת זהירות. חובת זהירות זו עולה מהיכולת לצפות את הנזקים שעלולים להיגרם בשל התרשלות בפיקוח על השילוט ומהכוחות שהקנה הדין לפעול למניעתם של הנזקים האמורים. זאת, בפרט בשים לב לכך שהנזקים הצפויים יכולים לעלות כדי פגיעה בציבור בכללותו, במרחב הציבורי, ובזכויות יסוד של תושבי העיר והבאים בשעריה. כאמור לעיל, הנתבעים לא חלקו על כך שקמה להם חובה עקרונית לפעול להסרת השלטים הנדונים. אף לא הובאו על ידם שיקולי מדיניות כלשהם המצדיקים לשלול את קיומה של חובת הזהירות בנסיבות העניין. אכן, הנתבעים העלו טענות ביחס למשאבים שנדרשו מהם בעבר בעת שנעשו ניסיונות להסרת השלטים, בדבר הפרות הסדר שנגרמו כתוצאה מכך ובכל האמור בשיקול הדעת שהופעל על ידם על רקע אלה. נראה כי בכך לא ביקשו לטעון ביחס לעצם החובה המוטלת עליהם – שעליה לא חלקו – וכי הטענות הובאו בתמיכה לטענת הנתבעים כי לא התרשלו (ראו, ס' 3.14 לסיכומי הנתבעים). כך או כך, אין בטענות הנתבעים, על התשתית הרעועה שעליה נשענו, כדי לשנות את המסקנה בדבר קיומה של חובת זהירות בנסיבות העניין. התייחסות מפורטת לטענותיהם אלה של הנתבעים תיעשה במסגרתה הדין ביסוד ההתרשלות.

45. בנסיבות העניין אין גם כל קושי לקבוע שמתקיימת חובת זהירות קונקרטיה בקשר לשלטים הנדונים ולפגיעה הצפויה מהם. זאת, בשים לב בין היתר לכך שמדובר בשלטים שהוצבו במקומות מרכזיים ובולטים, שהנתבעים צריכים היו לדעת אודותם, ואף ידעו עליהם בפועל משך שנים, ובשים לב גם לפניית התובעות אל הנתבעים בעניין עוד קודם להגשת התביעה ולטענות הנתבעים עצמם ביחס לפעולות שעשו בקשר עם השלטים הנדונים ולשיקול הדעת שהפעילו.

46. השאלה היא, אם כן, האם בנסיבות העניין התרשלו הנתבעים וסטו מסטנדרט הזהירות של רשות סבירה.

התרשלות

47. כפי שהובא לעיל, טענות הנתבעים לא נסבו על מישור החובה לפעול להסרת השלטים. טענתם התמקדה – כך בלשונם – "במשאבים הדרושים לכך ובשיקול הדעת שהפעילו נוכח המשאבים הדרושים" (ע' 4, ש' 17-19 לפרוטוקול). בהקשר זה טענו הנתבעים כי ניסיונות שנעשו להסרת השלטים הצריכו משאבים בלתי סבירים, כי הם הביאו לתגובות אלימות, לפגיעה ברכוש ולהפרות סדר וכי בפועל לא הועילו שכן בחלוף זמן קצר הוצב שילוט חדש חלף זה שהוסר. במצב דברים זה – כך לטענת הנתבעים – לא נפל פגם בהחלטתם להיזקק להידברות וגישור חלף הסרת השלטים, החלטה זו מצויה בגדרי שיקול דעתם ואינה עולה כדי התרשלות.

48. אין בידי לקבל טענות אלה של הנתבעים. התשתית העובדתית שהונחה להן היתה, לכל היותר, רעועה. גם במישור המשפטי הן מעוררות קושי.

49. יש לומר כבר עתה כי מהעובדות שהובאו לפני בית המשפט עולה תמונת מציאות עגומה. כפי שהתברר הגורמים המוסמכים – העירייה וראש העירייה – השלימו, הלכה למעשה, עם קיומם של השלטים הפוגעניים ברחבי העיר. הניסיונות שנעשו בעבר להסרת השלטים היו ספורדיים, נקודתיים, חלקיים ורחוקים מלהיות מספקים. גם אלה פסקו לפני זמן רב מאד. חלפו שנים מאז שנעשתה פעילות כלשהי בעניין. העירייה וראש העירייה נמנעים מנקיטת פעולות כלשהן לאכיפת הוראות חוק העזר. הם לא ממלאים את החובות המוטלות עליהם. ממילא אין מנוס מן המסקנה כי הם אינם נותנים משקל של ממש, למצער משקל ראוי, לפגיעה העולה מהשלטים.

50. נעמוד עתה ביתר הרחבה על התמונה העולה מהעובדות שהובאו לפני בית המשפט. לאחר מכן נדון, על רקע העובדות, בהתקיימות יסוד ההתרשלות.

התנהלות הנתבעים – התשתית העובדתית

51. בפתח הדברים יוער כי הראיות היחידות שהביאו הנתבעים לשם תמיכה בטענותיהם היו עדויותיהם של מנכ"ל העירייה ודובר העירייה. הנתבעים לא הציגו ולו מסמך בודד – דוגמת: פרוטוקול, סיכום ישיבה או דיון, דו"ח בדיקה, דו"ח פעולה, הערכת מצב, נתונים שנאספו, תכנית פעולה וכיו"ב מסמכים – לתמיכה בטענותיהם. בכלל זה לא הוצג מסמך כלשהו לתמיכה בטענות הנתבעים לעניין המשאבים הדרושים לשם הסרת השלטים; לעניין הניסיונות שנעשו בעבר להסרת השלטים ותוצאותיהם; לעניין שיקול הדעת שהופעל, ככל שהופעל, על רקע אלה; לעניין פעולות שנעשות, לפי הטענה, להידברות וגישור חלף הסרת השלטים או לכל עניין אחר לו טענו. יש בכך כדי להקים קושי משמעותי לקבל את טענות

הנתבעים. גם העדויות שנשמעו, מפי מנכ"ל העירייה והדובר שלה היו, בעיקרן, כלליות ביותר ועל פי רוב ללא הבאת פרטים של ממש לתמיכה בנטען. ממילא אין בהן כדי להוות תשתית עובדתית מספקת לתמיכה בטענות בדבר הפעלת שיקול דעת ענייני וסביר באי הסרת השילוט בנסיבות העניין.

52. הנתבעים טענו, הן בהגנתם הן בתצהירים שהוגשו מטעמם, כי נערכו מספר ניסיונות להסרת השלטים נושא התובענה. הטענות הועלו באורח כללי ובלתי מפורט. הנתבעים לא טרחו להביא תשתית ממשית ביחס לפעילותם להסרת השלטים. בכלל זה לא ציינו את המועדים בהם נעשו פעולות להסרת השלטים נושא התובענה ואף לא פירטו את איזה מבין השלטים הנדונים פעלו להסיר. בפועל התברר כי **מאז שמונה לכהונתו ראש העירייה הנוכחי בשלהי שנת 2008** (ס' 1 לתצהיר מנכ"ל העירייה) – **היינו מזה שש שנים – פעלו הנתבעים להסרת השילוט שהוצב בקרבת בית הכנסת ברחוב חזון איש, בקריה החרדית, ואותו בלבד** (עדות דובר העירייה, ע' 19, ש' 6-7 לפרוטוקול; עדות מנכ"ל העירייה, ע' 13, ש' 31 – ע' 14, ש' 3-1 לפרוטוקול, שם התייחס לשלט אחד נוסף שלגביו לא ידע לומר אם נעשתה פעילות להסרתו בתקופת ראש העירייה הנוכחי). גם **פעילות נקודתית זו נעשתה לפני זמן רב – כשנתיים ומחצה** (עדות מנכ"ל העירייה, ע' 13, ש' 25-27 לפרוטוקול, שם ציין כי עברו למעלה משנתיים מאז שהורה לאחרונה לפעול להסרת שלטים, וראו עדות התובעת 1, ע' 6, ש' 5-7 לפרוטוקול, וס' 22 לתצהירה, ממנה עולה כי העירייה פעלה להסרת השילוט ברחוב חזון איש בעיר בחודש יולי 2012). **מאז לא נעשה דבר**, אף שסמוך לאחר הסרת השילוט ברחוב חזון איש, הוצב במקום שילוט חדש (שם). **לא נעשתה פעילות כלשהי להסרת איזה מהשלטים האחרים נושא התובענה במהלך כל התקופה האמורה. ראש העירייה מעולם לא הפעיל את סמכותו מכוח חוק העזר ומעולם לא הפנה דרישה כלשהי למאן שהוא להסרת איזה מהשלטים הנדונים** (עדות מנכ"ל העירייה, ע' 13, ש' 8-10 לפרוטוקול, תשובת ראש העירייה לשאלות 2-4 בשאלון שהופנה אליו – ת/1). ממילא לא נעשתה פנייה כלשהי בדרישה להסרת השלטים לבעלי המקרקעין שעליהם הוצבו השלטים הנדונים, או למי שנחזים להיות אלה שעומדים מאחוריהם (למשל, "בעלי החנויות" או "רבני השכונה" הנזכרים בשולי השלטים בכניסה למרכזים המסחריים). הנתבעים אף לא פעלו להביא להעמדתו לדין של מאן שהוא או להטלת קנסות בקשר עם השלטים הנדונים בשל הפרת הוראות חוק העזר. לא נטען, וממילא לא הוצגה תשתית כלשהי, לכך שהעניין נשקל או שנעשתה פעילות כלשהי בהקשר זה. נראה כי התנהלות זו משתלבת עם מחדלה הכללי של העירייה בכל האמור באכיפת חוק העזר גם ביחס לשלטים ומודעות אחרים הנתלים ברחבי העיר (ראו דו"ח מבקר העירייה לשנת 2011, ת/2, ובכלל זה הממצאים שם והביקורת בדבר העדר אכיפה, פיקוח או בקרה בקשר עם הצבת שלטים ומודעות ברחבי העיר. מנכ"ל העירייה לא חלק על האמור בדו"ח מבקר העירייה, ע' 13, ש' 28-30 לפרוטוקול).

53. בדיון טען מנכ"ל העירייה כי התקבלה "החלטה מודעת" שלא לפעול להסרת השלטים (ע' 14, ש' 10-13 לפרוטוקול). לא הוצגו מסמכים כלשהם בקשר עם אותה החלטה, הגורם שקיבל אותה, המועד שבו התקבלה או התשתית העובדתית שעמדה בפני הגורם המחליט.

לטענות הנתבעים ביחס לטעמים העומדים ביסוד ההחלטה האמורה נתייחס בהמשך. **מכל מקום, העירייה וראש העירייה – כך לטענתם שלהם – בחרו שלא לנקוט אמצעים כלשהם לשם מימוש הסמכות והחובה המוטלת עליהם להסרת השלטים.** התמונה העולה מהעדויות היא שהנתבעים משלימים, הלכה למעשה, עם קיומם של השלטים הפוגעניים ומסתפקים בכך שבתקופות "רגיעה" אין בשלטים כדי למנוע מעבר פיסי סביר במקום שבו הם מוצבים. כפי שהעיד מנכ"ל העירייה: "נוצר מצב שיש שלטים, ... בתקופות רגועות כשלא מעירים את השטח כל אחד יכול לעבור בשכונה בשקט ובשלווה, אני לא מדבר על תקופות של תסיסה, כשאני שוקל את הדברים האלה אני שם את זה בצד" (ע' 15, ש' 26-28 לפרוטוקול). **אלא שבכך, כמובן, אין כדי ליטול מפגיעתם הקשה של השלטים, שעם קיומם כאמור משלימים הנתבעים.** למעשה, מהעדויות שהובאו עולה האפשרות כי גם הפעילות המעטה והנקודתית שנעשתה בתקופת כהונתו של ראש העירייה להסרת השילוט ברחוב חזון איש בעיר, לא נעשתה **אלא כדי לצאת ידי חובה.** מנכ"ל העירייה הסביר שגם הפעילות בה נקטה העירייה, נעשתה על מנת לרצות גורמים שונים "מעל" העירייה שהפעילו עליה לחצים בתקופות בהן המתיחות בעיר גאתה ועלתה על סדר היום הציבורי. כפי שהעיד: "כשהנושא מועלה לסדר היום הציבורי אז כל המנגנונים שמעל העירייה (משרד הפנים והמשטרה) מפעילים את מלוא השפעתם כדי שהעירייה תפעל להסרת השלטים למרות שהם יודעים שזה יתסיס את השטח ואחרי שמספקים אותם, שמשביעים את הארי, הם אומרים שלום והולכים" (ע' 16, ש' 21-24 לפרוטוקול). במקום אחר ציין כי למעשה העירייה פעלה בעניין "בעיקר כשמישהו העלה את העניין או שלמישהו היה עניין להעלות את העניין", כאשר בית שמש עלתה על סדר היום הציבורי (ע' 14, ש' 4-8 לפרוטוקול). מכל מקום, וכפי שהובא לעיל, **הפעילות הנקודתית שנעשתה, נעשתה אף היא לפני כשנתיים ומחצה, ומאז לא נעשה דבר.**

54. כאמור לעיל, הנתבעים טענו כי הפעילות להסרת השלטים בעבר הצריכה משאבים בלתי סבירים, כי היא הביאה לאלימות, לפגיעה ברכוש ולהפרות סדר, ואף התבררה להיות בלתי מועילה שכן שילוט חדש הוצב סמוך לאחר שהוסר שילוט קודם. על רקע זה – זו הטענה – החליטו הנתבעים לפעול בדרך של הידברות וגישור חלף הסרת השלטים.

55. אלא שכלל הטענות האמורות – ובכלל זה בדבר המשאבים שנדרשו, האלימות, הנזקים לרכוש והפרות הסדר כתוצאה מהפעילות – נטענו בעלמא.

56. לא הוצגו ראיות כלשהן כי העירייה או ראש העירייה הפעילו שיקול דעת על יסוד תשתית ונתונים סדורים שהובאו לפנייהם וכי התקבלה החלטה מנומקת בעניין. לא הוצגו נתונים ממשיים כלשהם בדבר המשאבים הדרושים, הן מצד העירייה הן מצד המשטרה, לצורך הסרת השלטים הנדונים. לא הוצגו ראיות כלשהן ביחס לפעילות המעטה שנעשתה, תוצאותיה, והאירועים הנתענים שבאו לאחריה. בכלל זה לא הוצגו, למשל, דו"חות כלשהם בדבר אירועי אלימות או הפרות סדר, היקפם, משכם וזיקתם הנתענת לפעילות שנעשתה להסרת השילוט, להבדיל, למשל, מאירועים כאמור על רקע מתיחות קיימת אחרת בעיר

(וכל זאת במנותק מהקושי לראות בתגובות אלימות או בחשש מפני הפרות סדר משום הצדקה שלא לפעול בנסיבות העניין, שעל כך להלן). מעדות מנכ"ל העירייה נראה כי למצער בחלק מהמקרים לא חרגו התגובות מגילויי מחאה ואי-שקט שלא גלשו לאלימות (ע' 15, ש' 24-26, ע' 16, ש' 6-8 לפרוטוקול, וראו גם עדות התובעת 1 על הסרת שלט שלא גררה הפרות סדר, ע' 6, ש' 5-7, ש' 18-19 לפרוטוקול).

57. גם את הניסיונות לתלות את התנהלות העירייה באילוצים או בסדרי עדיפויות של המשטרה – אין לקבל. הטענות כי אין ביכולתה של המשטרה להקצות את המשאבים הדרושים לצורך פעילות הסרת השלטים, כי פעילות זו אינה מצויה בסדרי העדיפויות של המשטרה, וכי כך הודיעה המשטרה לנציגי העירייה (למשל, ס' 11 לתצהיר מנכ"ל העירייה, ס' 27 לתצהיר דובר העירייה) – הועלו באורח כללי, ללא כל פירוט וללא כל תימוכין. לא הובאו ראיות ממשיות כלשהן בקשר לפניות שנעשו אל המשטרה, להתייעצויות שנערכו עם המשטרה או להערכות מצב שמסרה המשטרה לעירייה. לא הובא לעדות נציג כלשהו מטעם המשטרה. לא הוצג מסמך או נייר עמדה כלשהו מאת המשטרה. מעבר לכך, כפי שהתברר, ההתייעצויות עם המשטרה נערכו בסמוך לפעולה להסרת השילוט ברחוב חזון איש בעיר בשלהי שנת 2011, היינו לפני כשלוש שנים. מאז לא נערכו התייעצויות נוספות (עדות דובר העירייה, ע' 19, ש' 24-28, עדות מנכ"ל העירייה, ע' 14, ש' 14-21 לפרוטוקול, שם מתייחס מנכ"ל העירייה לכך שלא היו התייעצויות ב"שנתיים האחרונות"). מכאן שבשנים האחרונות העירייה וראש העירייה כלל לא בחנו מול המשטרה את האפשרות לפעול להסרת השלטים. ממילא לא טרחו לקבל ממנה הערכת מצב עדכנית – ככל שניתנה בעבר הערכת מצב בעניין – ביחס לאפשרות זו, למשאבים הדרושים, וביחס לשאלה אם הסרת השילוט – בין זה שברחוב חזון איש ובין השילוט האחר (שאינו ממוקם בקריה החרדית) – עלולה לגרור אלימות או הפרות סדר. ממילא אף לא הונחה לפנייהם הערכת מצב לפיה יש להימנע במועד מסוים או בכלל מהסרת שלט זה או אחר מהטעמים האמורים.

58. הטענה כי הסרת השילוט התבררה להיות בלתי מועילה משום שבתוך זמן קצר ניתלה שילוט חדש חלף זה שהוסר אף היא אינה משכנעת. ניסיון העירייה בעניין זה נסמך בעיקרו על הסרת השילוט הנקודתית ברחוב חזון איש בקריה החרדית, שאף היא נעשתה לפני זמן רב, ועליה בלבד. בכך לא די. מעבר לכך, לא הונחה תשתית בעניין ביחס ליתר השלטים, שמיקומם שונה, שחלקם גדולים בהרבה, ושעל פני הדברים קל יותר לפקח ולעקוב אחר הצבתם מחדש. מכל מקום, ככל שהגורמים המוסמכים מגיעים למסקנה שפעולת אכיפה אחת (הסרה) אינה מביאה לתוצאה הרצויה, עליהם לשקול לשלבה עם פעולות נוספות (למשל, העמדה לדין, הטלת קנסות). הימנעות מוחלטת או הרמת ידיים – אינן סבירות בנסיבות העניין. זאת, נוכח החובה המוטלת על הנתבעים ועל רקע הפגיעה הקשה בזכויות יסוד העולה מהשילוט.

59. גם הטענות בדבר מאמצי ההידברות והגישור בהם נוקט ראש העירייה הועלו באופן כללי בלבד. מטענות הנתבעים בעניין זה, שלא פורטו באורח ממש, ניכר כי מאמצים אלה מכוונים באורח כללי לצמצום המתיחות בין אוכלוסיות ברחבי העיר. לא הובאה גם תשתית כלשהי ביחס להשפעותיהם של מהלכים אלה בפועל. לא הוברר אם ובאיזה מידה נעשו במסגרתם ניסיונות להביא להסרת השילוט הפוגעני (ההתייחסות היחידה לעניין זה עלתה מעדות דובר העירייה, ע' 20, ש' 3-4 לפרוטוקול, שאף היא היתה מכלי שני ועקיפה, ואף היא התייחסה לתקופה שלפני שלוש שנים). מכל מקום ברור שבכל האמור בשילוט לא הביאו מאמצים אלה לתוצאה של ממש. השלטים עומדים על מכונם (גם הטענה שבעקבות פעולות הנתבעים הכיתוב על השלט ברחוב חזון איש "עודן" הועלתה ללא פירוט של ממש וללא תימוכין, ס' 22 לתצהיר דובר העירייה, ע' 18, ש' 8-10 לפרוטוקול, אין בה די משהיא נסבה אך על שלט יחיד, ומכל מקום נוסחו של השלט המוצב במקום כיום, כמובא בס' 17 לעיל, פוגעני ומפלה). אף אין לקבל את ניסיונות הנתבעים לצייר מאמצים אלה בסיכומיהם כפעולות אכיפה (למשל, הצגת הדברים בס' 1.8 לסיכומים). גם הטענה כי בד בבד עם פעולות הנתבעים "דהוי" השלטים (ס' 16 לתצהיר דובר העירייה) התבררה כבלתי נכונה, למצער ביחס למרבית השלטים שהמסר העולה מהם נותר ברור עד מאד (וראו התמונות במסגרת ת/4).

התנהלות הנתבעים – המסקנה המשפטית

60. על יסוד התשתית העובדתית האמורה עולה בבירור כי הנתבעים התרשלו. הנתבעים התעלמו, לאורך זמן, מהסמכות המסורה להם. הם התנערו כליל מהחובה המוטלת עליהם, בין מכוח הפקודה בין מכוח חוק העזר, לפעול להסרת השלטים. הם נמנעו מהפעלת הכלים שמעמיד לרשותם הדין לשם אכיפת החוק. כפי שנפסק, "... אכיפת החוק, כל חוק, היא יסוד מוסד של שלטון החוק ... אכיפת החוק היא אחד התפקידים העיקריים של כל שלטון. הרשויות המוסמכות אינן רשאיות להתנער מתפקיד זה" ([בג"ץ 551/99 שקם בע"מ נ' מנהל המכס ומע"מ פ"ד נד\(1\) 112, 125 \(2000\)](#)). כך בכלל וכך לעניין חוק עזר. משהותקן חוק העזר "על הרשות המינהלית לאכוף את חוק העזר שהתקינה, ואין לה עוד שיקול דעת רחב בשאלה אם לאוכפו" ([עע"מ 2469/12 ברמר נ' עיריית תל אביב יפו](#) [פורסם בנבו] בפסקה 46 לפסק דינה של המשנה לנשיא (כתוארה אז) מ' נאור (להלן: "[עניין ברמר](#)"). התעלמות והתנערות מהסמכות ומהחובה הסטטוטורית אינה יכולה להיחשב לסבירה. היא עולה כדי התרשלות (ראו, [עניין עיריית חיפה](#), בשולי פסקה 43 ובפסקה 46 סיפא). בפרט נכונים הדברים בשים לב לפגיעה החמורה ולמסר המפלה העולה מהשילוט, כמו גם לאירועי האלימות שחוות התובעות על רקע לבושן ונוכח האפשרות כי יש בשילוט כדי לעודד או לסייע ביצירת אווירה ואקלים חברתי המאפשרים את גילויי האלימות. העובדה שמדובר בהתעלמות והתנהלות נמשכת ולא במחדל חד פעמי, תומכת אף היא במסקנה זו.

61. אמנם, בשים לב למתיחות המאפיינת לעיתים את החיים המשותפים בעיר בית שמש יש לברך על כל ניסיון כן שנעשה לקדם הידברות בין קהילות ואוכלוסיות שונות בעיר. אפשר היה גם לסבור, אולי, כי במועדים שונים, רשאים היו העירייה וראש העירייה להשהות לפרקי זמן תחומים את פעולות האכיפה על מנת לנסות להגיע לתוצאה של הסרת השילוט הפוגעני על דרך של הידברות והבנה. אולם, אפילו נניח שמאמצי ההידברות בענייננו נגעו גם לסוגיית השילוט, עניין שלא הוכח כאמור, הרי שאלה לא נשאו פרי. השלטים עומדים כל העת על מקומם. במצב דברים זה לא היו הנתבעים רשאים להמשיך ולהשלים עם המצב הקיים. היה עליהם להבין שמאמצי ההידברות – ככל שאלה נגעו לשילוט – אינם מביאים לשינוי המצב. שומה היה עליהם לשקול – לכל הפחות – נקיטת אמצעי אכיפה לצד מאמצי ההידברות. השלמתם של הנתבעים עם המצב הקיים והימנעותם מלשוב ולשקול בעניין ולנקוט אמצעי אכיפה ממשיים על מנת להביא להסרת השילוט היא בלתי סבירה. היא עולה כדי התרשלות. בהקשר אחר נאמר כי:

"... להענקת סמכות מינהלית לרשות נלווית חובה מתמשכת לבחון את הצורך בהפעלתה... כאשר האמצעים בהם נוקטת הרשות המינהלית אינם נושאים פרי, הימנעות מנקיטה באמצעים נוספים עלולה, בנסיבות מסוימות, להוביל למסקנה כי למעשה הרשות נמנעת ממילוי חובתה להפעיל שיקול דעת, או כי שיקול הדעת שהפעילה לוקה בחוסר סבירות. מכל מקום, כאשר מדיניות האכיפה הקיימת אינה מובילה לתוצאה הרצויה, על הרשות המינהלית לכל הפחות לשקול את הפעלתם של אמצעי אכיפה נוספים המצויים בסמכותה..." (עניין ברמר, בפסקה 48).

דברים אלה יפים, בהתאמה, לענייננו. בנסיבות העניין, התעלמותם של הנתבעים מחובתם והימנעותם מנקיטת אמצעי אכיפה משך שנים, חרף העובדה שהשלטים הפוגעניים עודם במקומם, לוקה בחוסר סבירות ומהווה התרשלות. בסיכומיהם העלו הנתבעים טענה כי השילוט "אינו מחייב טיפול מיידי" וכי הנתבעים החליטו שלא לפעול להסרתו "באופן מיידי" (למשל, סי' 1.7 שם). מכאן יכול היה להשתמע, לכאורה, כי לא מדובר אלא בהפוגה זמנית בנקיטת פעולות אכיפה לשם מיצוי אפיקי פעולה אחרים. אולם, מקום בו התעלמות הנתבעים ממצב הדברים נמשכת זה שנים, אין לקבל גם טענה זו.

62. בכל האמור במחדלם של הנתבעים לפעול להסרת השלטים נזכיר שוב את עמדתו הברורה של היועץ המשפטי לממשלה, שאימץ בחודש מאי 2013 את "דו"ח הצוות המשרדי לבחינת תופעת הדרת הנשים במרחב הציבורי". שם נקבע כי על הרשות המקומית ליתן משקל נכבד לפגיעה החמורה בזכויות אדם הנגרמת משלטים מהסוג הנדון בתביעה דנן ולפעול "לא לתרום ובנחישות" הן להסרתם מהמרחב הציבורי הן להעמדתם לדין של האחראים (ראו בסי' 37-39 לעיל). כאמור לעיל, העירייה וראש העירייה לא חלקו על חובתם לפעול להסרת השלטים. הם אף לא חלקו על מעמדה של עמדת היועץ המשפטי שהובאה לעיונם (למשל, סי' 1.5 לסיכומיהם). אלא שבפועל, גם משניתנה עמדת היועץ המשפטי לא ראו הנתבעים ולו לקיים בחינה מחודשת של ההתנהלות או לפעול באורח כלשהו להסרת השלטים הנדונים. מנכ"ל העירייה העיד כי מעולם לא ראה את דו"ח היועץ המשפטי וכי ממילא לא נעשה

בעירייה דבר כדי ליישמו (ע' 16, ש' 30-31 לפרוטוקול, וראו דברים דומים בעדות דובר העירייה, ע' 19, ש' 29 לפרוטוקול. ראו גם תשובת ראש העירייה לשאלה 12 לשאלון, ת/1, ממנה עולה כי אף הוא לא נקט פעולה כלשהי נוכח עמדת היועץ המשפטי). טענותיהם הסתמיות של הנתבעים בסיכומיהם כי עמדת היועץ המשפטי לא התייחסה לשילוט הספציפי נושא התובענה (ס' 3.20 שם) – בלתי ברורות.

63. נוכח כל האמור לעיל יש לקבוע כי העירייה וראש העירייה התרשלו בכך שלא פעלו באורח סביר להסרת השלטים נושא התובענה והפרו בכך את חובת הזהירות המוטלת עליהם.

64. בטרם נמשיך בדיון אבקש להעיר שתי הערות. ההערה הראשונה היא כי עמדה לפיה העירייה וראש העירייה נמנעים מביצוע סמכויותיהם וחובותיהם על פי דין ואינם פועלים להסרתם של שלטים פוגעניים ומפלים אך בשל החשש שאלה מבני הציבור שהדבר לא יישא חן בעיניהם ינקטו באלימות או יפרו את הסדר, מעוררת קושי משמעותי (אף בהתעלם מכך שלא הונחה לה תשתית עובדתית של ממש). יש בה משום מתן פרס לאלימות והיא עלולה לעודד אלימות נוספת. כפי שנפסק, אסור לה לרשות המינהלית שתוכן החלטתה יושפע מאלימות הרחוב והחלטה שהושפעה כאמור, החלטה פגומה היא (ראו, למשל, [בג"ץ 5016/96 חורב נ' שר התחבורה פ"ד נא\(4\) 1](#), בפסקאות 99-101 לפסק דינו של הנשיא א' ברק, ופסקאות 33, 45-47 לפסק דינו של השופט ת' אור. בהקשרים אחרים, כאשר דובר על מימוש זכות יסוד, למשל זכות האסיפה וההפגנה או חופש הדת והפולחן, נקבע כי לא ניתן להגבילה אלא בהתקיים וודאות קרובה לפגיעה בביטחון הציבור, והשוו: [בג"ץ 292/83 נאמני הר הבית נ' מפקד משטרת מרחב ירושלים פ"ד לח\(2\) 449](#) (1984); [בג"ץ 153/83 לוי נ' מפקד המרחב הדרומי של משטרת ישראל פ"ד לח\(2\) 393](#) (1984). בענייננו לא הונחה תשתית כלשהי בעניין). עמדה לפיה בהעדר הסכמה של העומדים מאחורי השלטים לא ניתן יהיה להסירם (כמשתמע מתשובת דובר העירייה, בע' 19, ש' 22-23 לפרוטוקול) אף היא איננה סבירה. היא נותנת כוח מוחלט בידי מי שמפעילים, לטענת הנתבעים, אלימות לשם קידום עמדותיהם. גם בשל אלה עולה המסקנה בדבר התרשלות הנתבעים.

65. ההערה השנייה היא כי במהלך המשפט לא הביעו הנתבעים עמדה ברורה וחד משמעית ביחס לשלטים, לתוכנם המפלה ולפגיעה הקשה העולה מהם. אכן, הנתבעים הכירו בחובתם לפעול להסרת השלטים. בעדותו ציין מנכ"ל העירייה כי "בוודאי שלא" "נווח" לו עם מצב שבו השלטים לא מוסרים (ע' 15, ש' 18 לפרוטוקול) ובסיכומיהם ציינו הנתבעים כי "התוצאה המקווה" היא להביא לחיסול השילוט (ס' 2.12 שם). עם זאת, מעבר להתנהלותם של הנתבעים כפי שהובאה בפירוט לעיל ולהתנערותם המוחלטת בפועל מנקיטת אמצעי אכיפה, במקומות אחרים התבטאו הנתבעים והעדים מטעמם באורח הממעט מחומרת הדברים. כך, בסיכומיהם הסתייגו הנתבעים מעצם קיומה של פגיעה כלשהי מהשלטים הנדונים (למשל, ס' 2.11 לסיכומים). במקום אחר תיארו את האמור בשילוט כפוגעני אך "לגרסתן הסובייקטיבית" של התובעות (שם, בס' 3.19). כך, מנכ"ל העירייה העיד כי הסרת

השילוט "זה הדבר הכי שוליי" בעבודתם של פקחי העירייה (ע' 13, ש' 20 לפרוטוקול). וכך, דובר העירייה טען כי התובעות יכולות היו להקטין את נזקן "הנטען" פשוט "על ידי הסרת הנושא מסדר היום" (ס' 24 סיפא לתצהיר דובר העירייה, ועדותו, ע' 19, ש' 30 – ע' 20, ש' 1 לפרוטוקול). דברים אלה מעוררים סימן שאלה האם הגורמים המוסמכים – העירייה וראש העירייה – נתנו ונותנים לפגיעה הקשה בכבוד ובשוויון העולה מן השלטים בענייננו משקל של ממש. מכל מקום ברור שלא ניתן לדברים המשקל הראוי.

קשר סיבתי

66. לתובעות נגרם נזק. לכך נתייחס מיד. בנסיבות העניין יש לקבוע כי מתקיים קשר סיבתי בין הנזק הנתבע – הוא הנזק הבלתי ממוני ועוגמת הנפש – לבין ההתרשלות. אלמלא כשלו הנתבעים במילוי חובתם לנקוט אמצעי אכיפה ולפעול להסרת השלטים הנדונים ברי כי לא היו נגרמות לתובעות הפגיעה ועוגמת הנפש הנובעות במישרין מעצם קיומם של השלטים על תוכנם המפלה והפוגעני. ברור גם כי היה על הנתבעים לצפות כי מחדלם להסיר את השילוט הבלתי חוקי יביא לפגיעה האמורה או יתרום לה באורח משמעותי. במצב דברים זה מתקיים הקשר הסיבתי, העובדתי והמשפטי. הלכה למעשה לא היו בפי הנתבעים טענות של ממש בעניין זה. בנוסף, משתביעת התובעות נותרה על כנה אך ביחס לנזקים הבלתי ממוניים שנגרמו להן מעצם קיומם של השלטים, אין בטענות הנתבעים בדבר העדרו של קשר סיבתי בין התנהלותם לבין מעשי האלימות כדי להעלות או להוריד.

הנזק והפיצוי

67. כאמור לעיל, לאחר שצומצמה נותרה התביעה על כנה אך ביחס לסעד של פיצויים בגין הנזקים הבלתי ממוניים – עוגמת הנפש, ההשפלה והפגיעה בכבוד – שנגרמו לתובעות בשל השלטים ובשל המחדל להסירם.

68. בכל האמור בנזק שנגרם לתובעות ובשיעורו יש להביא בחשבון מספר שיקולים.

69. השלטים נושא התובענה נושאים עמם מסרים מפלים ופוגעניים. הם מפלים נשים בשל היותן נשים. הם גוררים פגיעה חמורה בכבוד האדם, בשוויון, בחירות האישית ובאוטונומיה. אכן, "ההשפלה והפגיעה באוטונומיה היא התוצאה המסתברת הרגילה של הפליה מהסוג בו עסקינן" (רע"א 8821/09 פרוז'אנסקי נ' חברת לילה טוב הפקות בע"מ, [פורסם בבנו] בפסקה 24 לפסק דינו של כבוד השופט י' דנציגר (16.11.2011); ת"צ (מתוזג י-ם) 23955-08-12 קולך - פורום נשים דתיות נ' רדיו קול ברמה, [פורסם בבנו] בפסקה 101 (9.9.2014)). השלטים בולטים. חלקם גדולי מימדים. לא ניתן להתעלם מהם. הם מוצבים במרחב הציבורי. חלקם במקומות מרכזיים, ברחובות ראשיים ובכניסה למרכזים

מסחריים. בהקשר זה יש לזכור גם את העובדה שהשלטים מוצבים במקומם תקופה ארוכה ביותר – שנים.

70. הוכח כי התובעות, כולן, נתקלו בשלטים הנדונים לא אחת במהלך התנהלותן היומיומית בעיר, בין בדרך למקום העבודה, בין בדרך למוסדות הלימוד של ילדיהן, בין בפעילות ספורט ברחובות העיר וכיו"ב. התובעות הצהירו כי השלטים גורמים להן לעוגמת נפש קשה ולתחושות קשות של כעס, עלבון והשפלה נוכח הדרישה להתלבש באורח מסוים כאשר הן הולכות בעיר מגוריהן, שהיא עיר בעלת אוכלוסיה מגוונת, או כאשר הן נדרשות שלא להשתמש במדרכה מסוימת בשל היותן נשים. עוצמת הפגיעה שחשו ניכרה בבירור גם מעדויותיהן. היא עולה גם מניסיונותיהן להביא לשינוי המצב קודם להגשת התביעה, ובכלל זה מפניותיהן לעירייה ולמשטרה לאורך השנים.

71. בנוסף, בעת שבאים להעריך את הנזק האינדיבידואלי שנגרם לתובעות יש להביא בחשבון גם את מקרי האלימות שחוותה כל אחת ואחת מהן על רקע לבוש שלא היה צנוע דיו בעיני מי שנהג באלימות, וזאת בסמיכות למקומות בהם מוצבים השלטים. כפי שהוכח אלה כללו אירועים קשים שבהם השמיעו לעברן אימים ונאצות, קראו לעברן קריאות גנאי בקשר לאופן שבו היו לבושות, הטרידו אותן, ירקו עליהן, ובמספר הזדמנויות אף יידו עליהן אבנים, עגבניות או ביצים (ס' 7-17 לתצהיר התובעת 1, ע' 5, ש' 19-28 לפרוטוקול; ס' 8-13 לתצהיר התובעת 2, ע' 7, ש' 2-17 לפרוטוקול, ע' 8, ש' 10-15, שם תיארה התובעת 2 את הלבוש שלבשה בעת שהותקפה, לבוש התואם את היותה אורתודוקסית מודרנית, ס' 8-12 לתצהיר התובעת 3, ע' 9, ש' 30-32 לפרוטוקול, ס' 8-11 לתצהיר התובעת 4, ע' 11, ש' 18-27 לפרוטוקול. עדויות אלה לא נסתרו. הן נתמכות בתלונות למשטרה ובפניות מזמן אמת. למעשה הנתבעים לא חלקו על הדברים, למשל, ס' 3.21 לסיכומיהם). בנסיבות העניין מבלי צורך לקבוע אם מעשי האלימות נגרמו כתוצאה מהשלטים או אם השלטים תרמו להתרחשותם או איפשרו אותם, די בכך שהתובעות חוו אירועי אלימות בשל היותן נשים ועל רקע לבושן כדי להקרין על עוצמת הפגיעה האינדיבידואלית שסבלו ועל עוגמת הנפש שלהן כתוצאה מהחשיפה לשלטים ונוכח השלטים עצמם.

72. כמו כן יש להביא בחשבון את התנהלות הנתבעים והשלמתם, הלכה למעשה, עם קיומם של השלטים כחלק ממציאות החיים בעיר. התנהלות זו יש בה כדי לתרום לעוגמת הנפש ולהוסיף לה רובד נוסף. היא מביאה, נוסף על העלבון והפגיעה העולים מהשלטים עצמם, תחושה קשה כי הגורמים המוסמכים מפקירים את התובעות, ואת ציבור הנשים, מאפשרים את הפגיעה הנמשכת בזכויותיהן, וכי הם נכונים לאפשר מציאות שבה חלקים מהעיר אינם כפופים לשלטון החוק באופן שעלול אף להתפרש כמתן גושפנקא לדברים. כפי שעלה בבירור מעדויות התובעות, התנהלות זו והתעלמות הנתבעים מפניותיהן הוסיפו לתחושת העלבון ולחוסר האונים שלהן (וראו, למשל, דברי התובעת 2, ע' 9, ש' 7-10 לפרוטוקול).

73. נוסף על אלה, נתתי דעתי גם להוראות [חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים](#), התשס"א-2000, ולרף הפיצוי שנקבע בו, וזאת כנקודת התייחסות ובשים לב לכך שהתביעה לא נסמכה על הוראות חוק זה. נתתי דעתי גם לשיעור הפיצוי הנוהג בפסיקת בתי המשפט במקרי הפליה על רקע מגדרי (ראו, למשל, [עניין פרוז'אנסקי](#); [ת"ק \(בי"ש\) 2917-10-11 מרסדן נ' נגדי](#) [פורסם בנבו] [5.7.2012], [ת"א \(שלום י-ם\) 57079-03-11 דגן נ' בלפסט בר בע"מ](#) [פורסם בנבו] [27.12.2013]; [ת"ק \(י-ם\) 29382-01-11 מירו נ' צבי וקובי ניהול והשקעות בע"מ](#) [פורסם בנבו] [31.10.2012]; [ת"ק \(בא"ש\) 33424-02-12 מיכאלי נ' חברת קדיש"א – המועצה הדתית אופקים](#) [פורסם בנבו] [15.6.2012]).

74. בנסיבות העניין, ועל יסוד מכלול השיקולים שהובאו לעיל, סבורני כי יש להעמיד את שיעור הפיצוי על סך של 15,000 ₪ לכל אחת מהתובעות.

75. לפני סיום אעיר כי התובעות טענו כי התנהלות הנתבעים עולה גם כדי הפרת חובה חקוקה. משנמצא כי מתקיימים יסודותיה של עוולת הרשלנות אין צורך לדון בעוולה של הפרת חובה חקוקה. עם זאת, ובבחינת למעלה מהצורך, יוער כי בנסיבות העניין, ונוכח כלל האמור לעיל, נראה כי יש יסוד לקבוע כי גם יסודותיה של עוולה זו מתקיימים. על הנתבעים מוטלת החובה לאסור את הצגת השלטים ולפעול להסרתם משהוצבו (והנתבעים לא חלקו על כך); דברי החקיקה והוראות חוק העזר נועדו לטובת התובעות ולהגנתן (ראו הדיון בס' 20-26 לעיל); הנתבעים לא קיימו את החובה המוטלת עליהם (ראו הדיון בס' 47-63 לעיל); ההפרה גרמה לנזק הנתבע; והנזק הוא מסוגו ומטבעו של הנזק שאלי התכוון המחוקק. הנתבעים אף לא הצביעו על שיקולי מדיניות המצדיקים לקבוע כי החיקוק התכוון לשלול סעד בנזיקין בשל הפרה. אולם, כאמור לעיל, דברים אלה נאמרים בבחינת למעלה מהצורך.

76. בשולי הדברים, אציין כי לסיכומי התשובה מטעם התובעות צורף מכתבה של גב' דינה זילבר, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (יעוץ), שנכתב סמוך לפני המועד להגשת סיכומי התשובה. במכתב הודע לבאת כוח התובעות כי בנסיבות העניין אין מקום להתייצבות היועץ המשפטי בתובענה. הנתבעים עתרו להוצאת המכתב מתיק בית המשפט בהיותו "ראייה חדשה" שהוגשה שלא כדין. מעיון במכתב עולה כי זולת ההודעה בדבר אי התייצבות היועץ המשפטי, הוא כולל בעיקר סקירה של עמדת היועץ המשפטי לממשלה ביחס ל"שלטי הצניעות" כפי שהובאה בהרחבה בדו"ח הצוות המשרדי שנזכר לעיל ושהוגש לתיק בית המשפט בהסכמת הצדדים (ע' 2, ש' 10-11 לפרוטוקול) תוך הימנעות מנקיטת עמדה ביחס לעילות התביעה דן ולנזק שנתבע. במצב דברים זה ספק אם יש יסוד של ממש לבקשה להוצאת המכתב (אף בהתעלם מכך שאין מדובר בראייה). מכל מקום, ולמען הזהירות, לא ראיתי להתייחס לתוכן המכתב או להסתמך עליו בפסק הדין.

התוצאה

77. נוכח כל האמור לעיל – דין התביעה להתקבל.

הנתבעים ישלמו לכל אחת מן התובעות סך של 15,000 ש"ח (ובסך הכל 60,000 ₪). כמו כן יישאו הנתבעים בהוצאות התובעות ובשכר טרחת עורכת דיין בסך כולל של 8,000 ₪.

המזכירות תמציא את פסק הדין לצדדים באמצעות הפקס.

ניתן היום, ה' שבט תשע"ה, 25 ינואר 2015, בהעדר הצדדים.

דוד גדעוני 54678313
נוסח מסמך זה כפוף לשינויי ניסוח ועריכה

[בעניין עריכה ושינויים במסמכי פסיקה, חקיקה ועוד באתר נבו – הקש כאן](#)